

Аналітичний звіт

РОМСЬКА МОЛОДЬ ЯК УЧАСНИК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА РЕЗУЛЬТАТИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Квітень 2021

VOX
POPULI
AGENCY

МІЖНАРОДНИЙ
ФОНД
ВІДРОДЖЕННЯ

Дослідницька агенція «Vox Populi Agency», квітень 2021

Це дослідження проводилось в рамках проекту «Школа ромського діяча 2.0: онлайн-ера», що реалізовувала ГО «Рома України «ТЕРНІПЕ» за фінансової підтримки Ромської програми Міжнародного фонду «Відродження»

Погляди, викладені у цьому звіті, відображають позицію авторів і не обов'язково збігаються з позицією Міжнародного фонду «Відродження»

This research was implemented within the framework of the project entitled 'Roma leaders' school 2.0: online-era' and carried out by NGO 'Roma of Ukraine 'TERNIPE' with support from the International Renaissance Foundation's Roma program

Opinions expressed in the report reflect the position of its authors and do not necessarily coincide with the position of the International Renaissance Foundation.

Автори:
Ольга Жмурко
Андрій Кашин

Відтворення змісту цього дослідження дозволено з некомерційною метою
(за умови зазначення джерела)

ЗМІСТ

МЕТОДОЛОГІЯ ОПИТУВАННЯ	6
ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ	7
РОЗДІЛ І. СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИЙ ПРОФІЛЬ РОМСЬКИХ МОЛОДИХ АКТИВІСТІВ	10
1.1 Соціально-демографічні характеристики учасників дослідження	10
1.2 Характеристики оточення учасників дослідження	12
РОЗДІЛ ІІ. ДОСВІД ГРОМАДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РОМСЬКИХ МОЛОДИХ АКТИВІСТІВ	14
2.1 Основний вид громадської діяльності	14
2.2 Досвід громадської діяльності протягом останніх п'яти років	15
2.3 Тематика громадської діяльності	17
2.4 Стаж громадської діяльності	21
2.5 Ролі, які виконують активісти	22
2.6 Входження у громадську діяльність	24
2.7 Мотивація участі у громадській діяльності	26
2.8 Труднощі на початковому етапі громадської діяльності	28
2.9 Задоволеність громадською діяльністю	29
2.10 Оцінка змін в умовах громадської діяльності протягом останнього року	30
2.11 Причини припинення громадської діяльності	31
2.12 Ведення громадської діяльності онлайн	32
РОЗДІЛ ІІІ. СПРИЙНЯТТЯ ГРОМАДСЬКИХ АКТИВІСТІВ ТА АКТУАЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ СПІЛЬНОТИ.	35
3.1 Сприйняття громадських активістів	35
3.2 Види громадської діяльності актуальні для ромської спільноти	36
РОЗДІЛ ІV. КЛЮЧОВІ ЗНАХІДКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ	39

ВСТУП/АКТУАЛЬНІСТЬ

Молодь є індикатором змін, що визначає потенціал розвитку суспільства, вона об'єднує та розвиває досвід попередніх поколінь, сприяючи соціальному прогресу, і є головною рушійною силою позитивних змін та розвитку будь-якого суспільства чи суспільного руху.

В умовах карантинних обмежень зрозумілим стала низька присутність ромського молодіжного руху в онлайн-просторі, попри те, що переваги онлайн-простору для активістів очевидні: він більш доступний та вільний, ніж традиційні майданчики, окрім цього, онлайн-простір може виступати першим кроком до більш рішучої громадської діяльності, адже, з одного боку, створює можливість для пошуку однодумців, а з іншого боку, стає імпульсом групи для переходу в офлайн-простір. Втім, спостереження свідчать про те, що «ромські флешмоби» зазвичай не виходять за межі кола правозахисників.

Сьогодні ромський молодіжний рух перебуває у новій фазі життєвого циклу: одне молодіжне покоління, пройшовши ряд заходів з мобілізації, мотивації та підвищення експертності, або перейшли у фазу «зрілі активісти», й ефективно працюють у своїх нішах, або реалізують себе поза громадським сектором. Тоді як «нова кров» потребує мобілізації та подальшої підтримки у вихованні цінностей, формуванні світогляду, зміцненню позиції, здобутті навичок та знань, аби продовжувати розвивати свої громади на місцях.

Згортання програми «Право та гуманітарні дисципліни» Ромського освітнього фонду безумовно є негативним фактором для громадського руху ромської молоді в Україні, адже, ця програма щорічно регенерувала нових учасників та учасниць, виконуючи аут-рич функцію, а також була майданчиком, що об'єднує ромів з різних етногруп, різних міст та професій, надавала стимул до розвитку в неурядовому секторі. З іншого боку, активна присутність ромської молоді у соціальних мережах відкриває новий простір пошуку та залучення близьких за духом та цінностями молодих людей – потенційних змінотворців громад.

Метою дослідження є зрозуміти ефективний підхід, систему мотивації та залучення ромської молоді до громадського активізму через аналіз досвіду колишніх, діючих та потенційних молодих ромських активістів та активісток.

В рамках дослідження команда поставила перед собою завдання знайти відповіді на такі запитання:

- ✓ яке бачення активізму є у ромської молоді?
- ✓ як ромська молодь потрапляє у громадську діяльність?
- ✓ чому ромська молодь приходить у громадську діяльність?
- ✓ чому ромська молодь покидає громадську діяльність?
- ✓ які сфери правозахисту ромська молодь вважає пріоритетними?
- ✓ які перепони виникають на шляху у молодих активістів?
- ✓ які навички активізму є, а яких бракує?
- ✓ якою мірою громадський рух представлений у соціальних мережах?
- ✓ чи є співпраця в умовах дистанціювання між активістами з різних міст?

Гіпотези дослідження:

- 1) серед молодих ромських активістів з різних областей та етногруп панує радше конкуренція, аніж співпраця;
- 2) у ромської молоді відсутній досвід та практичні навчки в веденні громадської діяльності онлайн;
- 3) відсутній спільний простір для лідерства, обміну досвідом, обговорення ідей вже самореалізованих молодих лідерів та ще недосвічених, новозацікавлених громадською активністю, молодих ромів та ромок;
- 4) відсутнє єдине бачення, що гуртує ромську молодь України;
- 5) сприйняття активізму та громадської діяльності є дещо викривленим, і сприймається більше як тимчасове молодіжне дозвілля;
- 6) ромський громадський рух в очах ромської молоді виглядає дещо закритим й законсервованим, нові учасники й учасниці часто не знають про можливості й шляхи доступу до нього.

Інтерпретація основних понять:

Ромська молодь – люди у віці від 15 до 35 років, які самоідентифікують себе як людей ромського походження.

Молодий активіст/-ка – людина у віці від 15 до 35 років, яка виконує будь-яку діяльність, спрямовану на захист інтересів та реалізацію потреб громади, а також дії, що сприяють об'єднанню громади для реалізації цих потреб та інтересів.

Молодіжний активіст/-ка – людина будь-якого віку, яка виконує будь-яку громадську діяльність, цільовою аудиторією якої є молодь.

Колишні молоді активісти та активістки – люди у віці від 15 до 35 років, які виконували будь-яку діяльність, спрямовану на захист інтересів та реалізацію потреб громад, а також дії, що сприяли об'єднанню громади для реалізації цих потреб та інтересів, але протягом року та більше вже не роблять цього.

Активізм – будь-який з цих елементів: волонтерська та благодійна діяльність; участь у діяльності громадських організацій (як член, як волонтер, як стажер); участь у акціях протесту, флешмобах та інших масових громадських акціях; підписання петицій, публічних звернень; організація флешмобів, протестів та інших масових громадських акцій для захисту чи реалізації інтересів; організація культурних, освітніх, просвітницьких та інших заходів; консультативна чи просвітницька робота.

Генеральна сукупність:

Представники ромської спільноти у віці від 15 до 35 років, дотичні до громадської діяльності, а також ті, хто хотів би займатися нею у майбутньому.

Метод проведення:

Самостійне заповнення респондентами стандартизованої анкети онлайн. Опитувальник поширювався через групи, до яких входять представники ромської молоді, у месенджерах і у соціальних мережах.

Вибірка:

Замовником дослідження було надано список електронних адрес ромських активістів, яким було надіслано запрошення взяти участь у опитуванні. Також інформація про дослідження з посиланням на онлайн анкету було розміщено Замовником на своїх сторінках у соціальних мережах. Всього у опитуванні взяли участь 129 респондентів, з яких 104 мали досвід громадської діяльності і 25 – без такого досвіду. Вибірка охоплює респондентів з 16 областей України та міста Київ.

Обмеженням дослідження є розмір вибірки, а це означає, що більшість відмінностей між групами, про які йдеться в дослідженні, не є значущими. Тому варто орієнтуватися на це дослідження як на розвідувальне.

Дати польового етапу:

березень 2021 року.

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИЙ ПРОФІЛЬ РОМСЬКИХ МОЛОДИХ АКТИВІСТІВ

- ❖ Серед ромських молодих активістів, які брали участь у дослідженні, переважають чоловіки – 56% чоловіків до 44% жінок. Серед групи колишніх активістів, навпаки, переважають жінки – 56% жінок до 44% чоловіків.
- ❖ Вікові характеристики активістів та колишніх активістів є подібними, і лише помітно відрізняються для вікової групи молодше 18 років (7% активістів проти 2% колишніх активістів) та групи старше 30 років (11.5% проти 2%). Водночас, серед тих, хто не був залучений до громадської діяльності, половина респондентів (52%) відносяться до групи 18-23 роки та п'ята частина (20%) молодше 18 років.
- ❖ Переважна більшість активістів (67%) і колишніх активістів (81%) мають вищу освіту. Серед тих, хто не займався громадською діяльністю, майже половина (52%) респондентів мають початкову або середню освіту, решта - вищу.
- ❖ За ознакою соціального статусу серед активістів та колишніх активістів в значній мірі представлені спеціалісти (відповідно, 21% та 19%), особи з нестабільним заробітком (15% та 21%), особи, що навчаються (15% та 9%), підприємці/фермери (11.5% та 7%). Особливістю зайнятості в групі активістів є те, що 16% респондентів назвали своїм основним родом занять, громадську або волонтерську діяльність. Серед колишніх активістів майже п'ята частина самозайнятих (20%) та 16% тих, хто веде домашнє господарство (у групі активістів осіб з такими статусами по 5%).
- ❖ Активісти оцінюють рівень свого добробуту більш оптимістично, ніж колишні активісти. Так, 10% активістів оцінили рівень добробуту свого домогосподарства як низький проти 33% в групі колишніх активістів і, відповідно, майже половина активістів (47.5%) вважає свій добробут високим, проти третини (33%) колишніх активістів.
- ❖ Серед тих, хто не займався громадською діяльністю, майже половина (52%) респондентів оцінили рівень добробуту свого домогосподарства як високий.
- ❖ Абсолютна більшість як активістів (85%), так і колишніх активістів (86%) проживає в місцевості з населенням, яке складається з людей різних національностей.
- ❖ Ближнє коло теперішніх та колишніх активістів є дуже подібним – тільки в 7% респондентів воно складається виключно з ромів, в третини (відповідно, 36% та 35%) переважно з ромів. У решти до ближнього кола входять в рівній мірі роми та люди поза межами ромської спільноти (41% у активістів та 44% у колишніх активістів) або ж переважно люди поза межами ромської спільноти (відповідно, 16% та 14%). В більшості тих, хто не був залучений до громадської діяльності, навпаки, в ближньому колі переважають роми: виключно роми в 16% респондентів і переважно роми майже в половини таких респондентів (48%).
- ❖ Абсолютна більшість активістів (95%) має родичів, друзів або знайомих, які займаються або займалися громадською діяльністю. Для колишніх активістів цей показник становить 70%, а для тих, хто не був залучений до громадської діяльності, - 80%.
- ❖ Більшість активістів (72%), колишніх активістів (84%) та тих, хто не був залучений до громадської діяльності (64%) проживає в містах, які не є обласним центром або столицею України. Серед останньої групи майже третина (32%) проживає в селищах міського типу.

ДОСВІД ГРОМАДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РОМСЬКИХ МОЛОДИХ АКТИВІСТІВ

- ❖ Респонденти, які зараз займаються громадською діяльністю, в якості основного напрямку до якого вони залучені, вказували участь у діяльності громадських організацій (39%), організацію культурних, освітніх, просвітницьких та інших заходів (18%), волонтерську та благодійну діяльність (15%). У групі колишніх активістів найчастіше в якості основної згадували волонтерську та благодійну діяльність (28%) та участь в акціях протесту, флешмобах та інших масових громадських акціях (23%).
- ❖ Окрім основних напрямів громадської діяльності переважна більшість активістів (93%) вказали інші активності, у які вони залучені. Відповідно до цих даних дві третини активістів (67%) бере участь у діяльності громадських організацій, половина (51%) займається волонтерською та благодійною діяльністю, 41% організовує культурні, освітні, просвітницькі та інших заходи і стільки ж займається консультативною чи просвітницькою роботою. Також, слід звернути увагу, що не менш ніж половина респондентів цієї групи має досвід участі майже у кожному з різновидів громадської активності, окрім організації флешмобів, протестів та інших масових громадських акцій для захисту чи реалізації інтересів (43%).
- ❖ Досвід колишніх активістів є менш універсальним. Тільки в трьох різновидах громадської активності брали участь більше половини респондентів цієї групи: волонтерська та благодійна діяльність (72%), участь в акціях протесту, флешмобах та інших масових громадських акціях (63%), участь у діяльності громадських організацій (56%). Роботу в цих самих напрямках хотіли б відновити найбільше колишніх активістів – відповідно 37%, 35% 23%.
- ❖ Серед тих, хто не займався громадською діяльністю, частина респондентів хотіла б долучитися до неї. Перш за все вони бачать себе у організації культурних, освітніх, просвітницьких та інших заходів (44%), діяльності громадських організацій (40%), волонтерській та благодійній діяльності (28%).
- ❖ Респонденти, які зараз займаються громадською діяльністю, найчастіше вказували наступні теми своєї активності: захист прав ромів (66%), благодійність і надання допомоги конкретним особам (41%), освіта, навчання, просвіта (39%), робота з молоддю (39%), адвокація (31%), розвиток культури та мистецтва (31%), підтримка громадських ініціатив та розвиток громадянського суспільства (26%).
- ❖ Діяльність колишніх активістів була чітко сфокусована на захисті прав ромів - 58% респондентів цієї категорії вказали цю тему. Будь-якою з інших тем займалося не більше чверті респондентів цієї групи.
- ❖ Респондентів, які хочуть долучитися до громадської діяльності або знов зайнятися нею, також хотіли б приділяти увагу темі захисту прав ромів (60%)
- ❖ Респонденти, що зараз займаються громадською діяльністю, так і колишні активісти відповіли, що їхня діяльність дуже пов'язана з ромською спільнотою – 77% та 88%, відповідно. Водночас, серед тих, хто зараз залучений до громадської діяльності більша частка тих, не обмежується ромською спільнотою – у 7% діяльність зовсім не пов'язана з ромською спільнотою, а 16% частково пов'язана. В групі колишніх активістів ці показники становлять по 2%.
- ❖ Стаж громадської діяльності у групі активістів та колишніх активістів помітно відрізняється для тих, хто має досвід 1-2 роки – серед активістів нараховується 20% осіб з таким стажем, а серед колишніх активістів – 37%, а також з досвідом більше 5 років – 26% проти 7%, відповідно.
- ❖ Стаж респондентів в залежності від статі є дещо подібним, окрім того що серед чоловіків помітно більше тих, хто має стаж більше 5 років – 23% проти 14% серед жінок.

- ❖ Більшість активістів, які брали участь у дослідженні, є/були волонтерами (44%) або членами громадської організації (27%).
- ❖ Частка активістів, які зазначили, що їм було легко долучитись до громадської діяльності (54%) незначно переважає тих, кому це було складно зробити (44%).
- ❖ Бажання вирішити соціально важливі проблеми і допомогти людям є однією з головних причин для того щоб розпочати громадську діяльність в усіх групах: серед тих, хто зараз займається громадською діяльністю цей мотив на першому місці (54%), в групі колишніх активістів на третьому (28%), для потенційних активістів він також на першому місці (35%). Можливість отримати стипендію Ромського освітнього фонду є також важливою для двох груп: серед активістів цей мотив є другим за частотою згадувань (38%), а для колишніх активістів є найважливішим (65%).
- ❖ Тільки 18% активістів та 16% колишніх активістів не стикалися з труднощами на початковому етапі своєї громадської діяльності. В обох групах респонденти найчастіше стикалися з тим, що складно поєднувати з роботою чи навчанням (38% активістів та 30% колишніх активістів), а також з відсутністю необхідних знань та навичок для ведення громадської діяльності (відповідно, 34% та 30%).
- ❖ Переважна більшість активістів (84%) та колишніх активістів (68%) задоволені громадською діяльністю, якою займалися. Частка незадоволених є низькою в першій групі (11.5%) та складає 26% серед колишніх активістів.
- ❖ Оцінки респондентів, що зараз займаються громадською діяльністю, розділилися навпіл – 38% відсотків вважають що умови громадської діяльності погіршилися за останній рік і стільки ж притримуються протилежної думки. Серед колишніх активістів негативні оцінки змін (16%) переважають над позитивними (5%). Слід зазначити, що протягом останнього року не займалися громадською діяльністю 7% активістів та 58% колишніх активістів.
- ❖ Основними причинами, через які активісти припиняли свою громадську діяльність, виявились зміна сімейного становища (42%), необхідність поєднувати громадську діяльність з роботою чи навчанням (30%) та ставлення до громадської діяльності як до молодіжного дозвілля (28%).
- ❖ Майже половина активістів (47.5%) та дві третини колишніх активістів (70%) не мають досвіду ведення громадської діяльності онлайн. Найчастіше, ці дві групи використовували онлайн інструменти для інформування цільових аудиторій – відповідно, 29.5% та 9%. Інстаграм та фейсбук виявились найбільш популярним каналами для ведення громадської діяльності онлайн – по 68% активістів, які ведуть громадську діяльність онлайн користуються ними. Переважна більшість активістів, які ведуть громадську діяльність онлайн (79%), вважають її ефективною для досягнення своїх завдань.

СПРИЙНЯТТЯ ГРОМАДСЬКИХ АКТИВІСТІВ ТА АКТУАЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ СПІЛЬНОТИ

- ❖ Учасники дослідження сприймають громадських активістів в першу чергу як людей, які допомагають іншим (75%). Розповсюдженими є також думки, що активісти висловлюють громадянську позицію (37%), відчувають відповідальність перед громадою (36%), турбуються про стан справ у країні та / або населеному пункті (31%) та впроваджують реальні зміни у країні та / або населеному пункті (22%).
- ❖ На думку учасників дослідження найбільш актуальними для ромського населення різновидами громадської діяльності є підготовка ромських дітей до школи (42%), протидія стереотипам щодо ромів (34%) та підтримка в оволодінні базовими трудовими навичками для подальшого працевлаштування (26%).

РОЗДІЛ І. СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИЙ ПРОФІЛЬ РОМСЬКИХ МОЛОДИХ АКТИВІСТІВ

1.1 Соціально-демографічні характеристики учасників дослідження

Серед ромських молодих активістів, які брали участь у дослідженні, переважають чоловіки – 56% чоловіків до 44% жінок (Таблиця 1.1.1). Серед групи колишніх активістів, навпаки, переважають жінки – 56% жінок до 44% чоловіків.

Вікові характеристики активістів та колишніх активістів є подібними, і лише помітно відрізняються для вікової групи молодше 18 років (7% активістів проти 2% колишніх активістів) та групи старше 30 років (11.5% проти 2%). Водночас, серед тих, хто не був залучений до громадської діяльності половина респондентів (52%) відносяться до групи 18-23 роки та п'ята частина (20%) молодше 18 років.

Переважна більшість активістів (67%) і колишніх активістів (81%) мають вищу освіту. Серед тих, хто не займався громадською діяльністю, майже половина (52%) респондентів мають початкову або середню освіту, решта – середню спеціальну (20%) або вищу (28%).

За ознакою соціального статусу серед активістів та колишніх активістів в значній мірі представлені спеціалісти (відповідно, 21% та 19%), особи з нестабільним заробітком (15% та 21%), особи, що навчаються (15% та 9%), підприємці/фермери (11.5% та 7%). Особливістю зайнятості в групі активістів є те, що 16% респондентів назвали своїм основним родом занять, громадську або волонтерську діяльність. Серед колишніх активістів майже п'ята частина самозайнятих (20%) та 16% тих, хто веде домашнє господарство (у групі активістів осіб з такими статусами по 5%).

Активісти оцінюють рівень свого добробуту більш оптимістично, ніж колишні активісти. Так, 10% активістів оцінили рівень добробуту свого домогосподарства, як низький, проти 33% в групі колишніх активістів, і, відповідно, майже половина активістів (47.5%) вважає свій добробут високим, проти третини (33%) колишніх активістів. Серед тих, хто не займався громадською діяльністю майже половина (52%) респондентів оцінили рівень добробуту свого домогосподарства, як високий.

Таблиця 1.1.1

Соціально-демографічні характеристики ромської молоді, яка брала участь у опитуванні

(% серед респондентів, які мають різний статус участі у громадській діяльності)

100% у стовпчику	Активісти (n=61)	Колишні активісти ¹ (n=43)	Не займалися громадською діяльністю ² (n=25)
Гендерні верстви			
Чоловіки	55.7	44.2	52.0
Жінки	44.3	55.8	48.0
Вікові верстви			
15-17 років	6.6	2.3	20.0
18-23 років	34.4	41.9	52.0
24-30 років	47.5	53.5	28.0
30+ років	11.5	2.3	0.0
Освітні верстви			
Початкова та середня	24.6	11.6	52.0
Середня спеціальна	8.2	7.0	20.0
Вища	67.2	81.4	28.0
Соціальний статус			
Робітник у с/г чи промисловості	1.6	0.0	8.0
Службовець	3.3	4.7	8.0
Спеціаліст	21.3	18.6	8.0
Самозайнятий	4.9	18.6	4.0
Підприємець, фермер	11.5	7.0	4.0
Громадський активіст, волонтер	16.4	0.0	0.0
Військовослужбовець	1.6	0.0	4.0
Веду домашнє господарство	4.9	16.3	0.0
Тимчасові підробітки	14.8	20.9	20.0
Навчаюся (учень, студент)	14.8	9.3	36.0
Безробітний	4.9	4.7	4.0
Важко сказати	0.0	0.0	4.0
Рівень добробуту*			
Низький	9.8	32.6	16.0
Середній	41.0	34.9	24.0
Високий	47.5	32.6	52.0
Важко сказати / Відмова	1.6	0.0	8.0

1 «Колишні активісти» - респонденти, які займалися громадською діяльністю в минулому і зараз не займаються та ті, хто займався громадською діяльністю в минулому і хотів би продовжити в майбутньому.

2 «Не займалися громадською діяльністю» - респонденти які не займалися громадською діяльністю, але хотіли б долучитися в майбутньому та ті, хто не займався громадською діяльністю і не планує.

** «Низький» – домогосподарства, яким не вистачає коштів навіть на їжу або яким вистачає коштів на харчові продукти, але на одяг уже не вистачає, «середній» – ті, яким вистачає коштів і на їжу, і на одяг, але які нічого не заощаджують, «високий» – ті, які мають заощадження або ті, які мають заощадження і можуть дозволити собі придбати багато чого.*

1.2 Характеристики оточення учасників дослідження

Абсолютна більшість як активістів (85%), так і колишніх активістів (86%) проживає в місцевості з населенням, яке складається з людей різних національностей (Таблиця 1.1.2).

Ближнє коло теперішніх та колишніх активістів є дуже подібним – тільки в 7% респондентів воно складається виключно з ромів, в третини (відповідно, 36% та 35%) переважно з ромів. У решти до ближнього кола входять в рівній мірі роми та люди поза межами ромської спільноти (41% у активістів та 44% у колишніх активістів) або ж переважно люди поза межами ромської спільноти (відповідно, 16% та 14%). В більшості тих, хто не був залучений до громадської діяльності, навпаки, в ближньому колі переважають роми: виключно роми в 16% респондентів і переважно роми майже в половини таких респондентів (48%).

Абсолютна більшість активістів (95%) має родичів, друзів або знайомих, які займаються або займалися громадською діяльністю. Для колишніх активістів цей показник становить 70%, а для тих, хто не був залучений до громадської діяльності 80%.

Більшість активістів (72%), колишніх активістів (84%) та тих, хто не був залучений до громадської діяльності (64%) проживає в містах, які не є обласним центром або столицею України. Серед останньої групи майже третина (32%) проживає в селищах міського типу.

Таблиця 1.1.2

Характеристики оточення ромської молоді, яка брала участь у опитуванні
 (% серед респондентів, які мають різний статус участі у громадській діяльності)

100% у стовпчику	Активісти (n=61)	Колишні активісти (n=43)	Не займалися громадською діяльністю (n=25)
Соціальне оточення – населення району			
Населення району складається переважно з ромів	11.5	11.6	8.0
Населення району складається з людей різних національностей	85.2	86.0	88.0
Важко сказати / Відмова	3.3	2.3	4.0
Соціальне оточення – ближнє коло			
Ближнє коло - виключно роми	6.6	7.0	16.0
Ближнє коло – переважно роми	36.1	34.9	48.0
Ближнє коло – в рівній мірі роми та люди поза межами ромської спільноти	41.0	44.2	20.0
Ближнє коло – переважно люди поза межами ромської спільноти	16.4	14.0	8.0
Відмова	0.0	0.0	8.0
Залученість оточення в громадську діяльність			
Залучені	95.1	69.8	80.0
Не залучені/Важко сказати	4.9	30.2	20.0
Тип населеного пункту			
Столиця України	4.9	4.7	0.0
Обласний центр	8.2	4.7	0.0
Місто	72.1	83.7	64.0
Селище міського типу	9.8	7.0	32.0
Село	4.9	0.0	4.0

РОЗДІЛ II. ДОСВІД ГРОМАДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РОМСЬКИХ МОЛОДИХ АКТИВІСТІВ

2.1 Основний вид громадської діяльності

Респонденти, які зараз займаються громадською діяльністю, в якості основного напрямку до якого вони залучені, вказували участь у діяльності громадських організацій (39%), організацію культурних, освітніх, просвітницьких та інших заходів (18%), волонтерську та благодійну діяльність (15%) (Діаграма 2.1.1а). У групі колишніх активістів найчастіше, в якості основної, згадували волонтерську та благодійну діяльність (28%), волонтерську та благодійну діяльність (23%) та участь в акціях протесту, флешмобах та інших масових громадських акціях (23%) (Діаграма 2.1.1б).

Діаграма 2.1.1а-б

Який з видів громадської діяльності є для Вас основним?

(% серед респондентів відповідної групи)

2.2 Досвід громадської діяльності протягом останніх п'яти років

Окрім основних напрямів громадської діяльності респонденти могли зазначити всі різновиди активності, якими вони займаються. Переважна більшість активістів (93%) вказали інші активності у які вони залучені. Відповідно до цих даних дві третини активістів (67%) бере участь у діяльності громадських організацій, половина (51%) займається волонтерською та благодійною діяльністю, 41% організовує культурні, освітні, просвітницькі та інших заходи і стільки ж займається консультативною чи просвітницькою роботою (Таблиця 2.2.1). Також, слід звернути увагу, що не менш ніж половина респондентів цієї групи має досвід участі³ майже у кожному з різновидів громадської активності, окрім організації флешмобів, протестів та інших масових громадських акцій для захисту чи реалізації інтересів (43%).

Досвід колишніх активістів є менш універсальним. Тільки в трьох різновидах громадської активності брали участь більше половини респондентів цієї групи: волонтерська та благодійна діяльність (72%), участь в акціях протесту, флешмобах та інших масових громадських акціях (63%), участь у діяльності громадських організацій (56%). Роботу в цих самих напрямках хотіли б відновити найбільше колишніх активістів – відповідно 37%, 35% 23%.

Серед тих, хто не займався громадською діяльністю частина респондентів хотіла б долучитися до неї. Перш за все вони бачать себе у організації культурних, освітніх, просвітницьких та інших заходів (44%), діяльності громадських організацій (40%), волонтерській та благодійній діяльності (28%).

Таблиця 2.2.1

Яка діяльність найкраще відповідає Вашому досвіду протягом останніх п'яти років?

(% серед респондентів відповідної групи)

100% у рядку	Займаюся зараз	Займався раніше, зараз не залучений до такої діяльності	Займався раніше, зараз не залучений і хотів би продовжити	Не займався, але хотів би долучитися до такої діяльності	Не займався і не планую займатися	Важко сказати
Активісти (n=61)						
Участь у діяльності громадських організацій	67.2	3.3	8.2	11.5	1.6	8.2
Волонтерська та благодійна діяльність	50.8	11.5	6.6	9.8	8.2	13.1
Організація культурних, освітніх, просвітницьких та інших заходів	41.0	1.6	16.4	11.5	9.8	19.7
Консультативна чи просвітницька робота	41.0	4.9	9.8	18.0	13.1	13.1
Підписання петицій, публічних звернень	31.1	3.3	18.0	18.0	21.3	8.2

³ Ті, хто займається зараз або займався раніше.

100% у рядку	Займаюся зараз	Займався раніше, зараз не залучений до такої діяльності	Займався раніше, зараз не залучений і хотів би продовжити	Не займався, але хотів би долучитися до такої діяльності	Не займався і не планую займатися	Важко сказати
Організація флешмобів, протестів та інших масових громадських акцій для захисту чи реалізації інтересів	21.3	11.5	9.8	18.0	26.2	13.1
Участь в акціях протесту, флешмобах та інших масових громадських акціях	19.7	18.0	19.7	18.0	14.8	9.8
Інша громадська діяльність	18.0	3.3	4.9	0.0	16.4	57.4
Колишні активісти (n=43)						
Участь у діяльності громадських організацій	---	37.2	18.6	16.3	18.6	9.3
Волонтерська та благодійна діяльність	---	39.5	32.6	4.7	14.0	9.3
Організація культурних, освітніх, просвітницьких та інших заходів	---	16.3	7.0	9.3	41.9	25.6
Консультативна чи просвітницька робота	---	14.0	4.7	7.0	51.2	23.3
Підписання петицій, публічних звернень	---	16.3	4.7	2.3	55.8	20.9
Організація флешмобів, протестів та інших масових громадських акцій для захисту чи реалізації інтересів	---	7.0	4.7	7.0	55.8	25.6
Участь в акціях протесту, флешмобах та інших масових громадських акціях	---	39.5	23.3	0.0	18.6	18.6
Інша громадська діяльність	---	0.0	4.7	2.3	58.1	34.9
Не займалися громадською діяльністю (n=25)						
Участь у діяльності громадських організацій	---	---	---	40.0	36.0	24.0
Волонтерська та благодійна діяльність	---	---	---	28.0	28.0	44.0
Організація культурних, освітніх, просвітницьких та інших заходів	---	---	---	44.0	28.0	28.0
Консультативна чи просвітницька робота	---	---	---	20.0	36.0	44.0
Підписання петицій, публічних звернень	---	---	---	16.0	40.0	44.0
Організація флешмобів, протестів та інших масових громадських акцій для захисту чи реалізації інтересів	---	---	---	20.0	48.0	32.0
Участь в акціях протесту, флешмобах та інших масових громадських акціях	---	---	---	16.0	40.0	44.0
Інша громадська діяльність	---	---	---	4.0	40.0	56.0

2.3 Тематика громадської діяльності

Респонденти, які зараз займаються громадською діяльністю, найчастіше вказували наступні теми своєї активності: захист прав ромів (66%), благодійність і надання допомоги конкретним особам (41%), освіта, навчання, просвіта (39%), робота з молоддю (39%), адвокація (31%), розвиток культури та мистецтва (31%), підтримка громадських ініціатив розвиток громадянського суспільства (26%) (Діаграма 2.3.1а).

Діяльність колишніх активістів була чітко сфокусована на захисті прав ромів - 58% респондентів цієї категорії вказали цю тему (Діаграма 2.3.1б). Будь-якою з інших тем займалося не більше чверті респондентів цієї групи.

Респондентів, які хочуть долучитися до громадської діяльності або знов зайнятися нею також хотіли б приділяти увагу темі захисту прав ромів (60%) (Діаграма 2.3.2). Будь-яка інша тема цікава не більше ніж чверті респондентів цієї групи.

Теми, яких стосувалася громадська діяльність до якої були залучені активісти
 (% серед респондентів відповідної групи)

а. Активісти (n=61)**б. Колишні активісти (n=43)**

Теми, які цікавлять найбільше

(% серед респондентів, які хочуть долучитися до громадської діяльності або знов зайнятися нею (n=40))

Така увага до теми захисту прав ромів виглядає логічною, оскільки як ті респонденти, що зараз займаються громадською діяльністю, так і колишні активісти відповіли, що їхня діяльність дуже пов'язана з ромською спільнотою – 77% та 88%, відповідно (Діаграма 2.3.3а-б). Можна також припустити, що інші теми, з якими працюють респонденти, стосуються у першу чергу ромською спільнотою. Водночас, серед тих, хто зараз залучений до громадської діяльності більша частка тих, не обмежується ромською спільнотою (тематикою) – у 7% діяльність зовсім не пов'язана з ромською спільнотою, а 16% частково пов'язана. В групі колишніх активістів ці показники становлять по 2%.

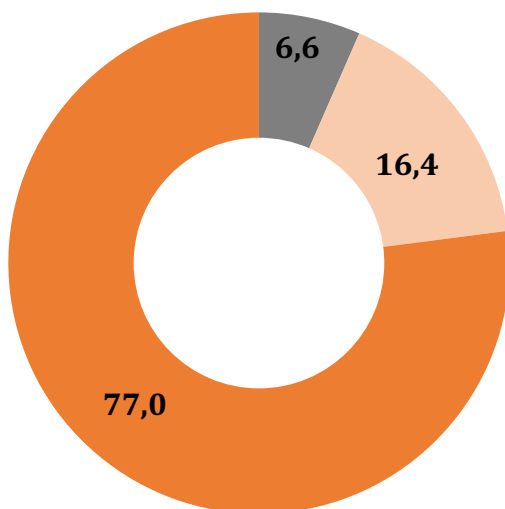
Діаграма 2.3.3а-б

До якої міри громадська діяльність, якою Ви займаєтеся (займалися) зосереджена на ромській спільноті?

(% серед респондентів відповідної групи)

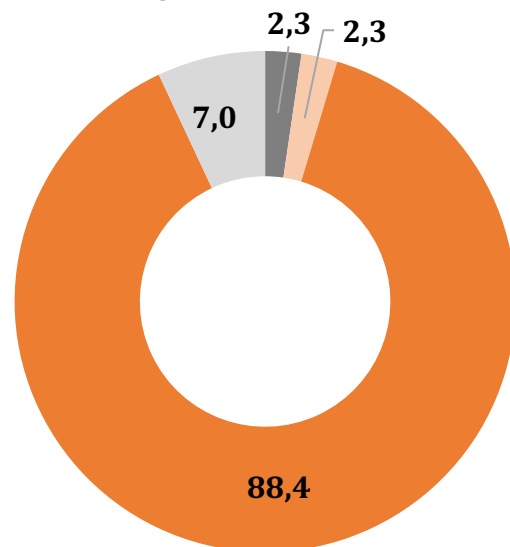
а. Активісти (n=61)

- Зовсім не пов'язана
- Частково пов'язана
- Дуже пов'язана

б. Колишні активісти (n=43)

- Зовсім не пов'язана
- Частково пов'язана
- Дуже пов'язана
- ВС

2.4 Стаж громадської діяльності

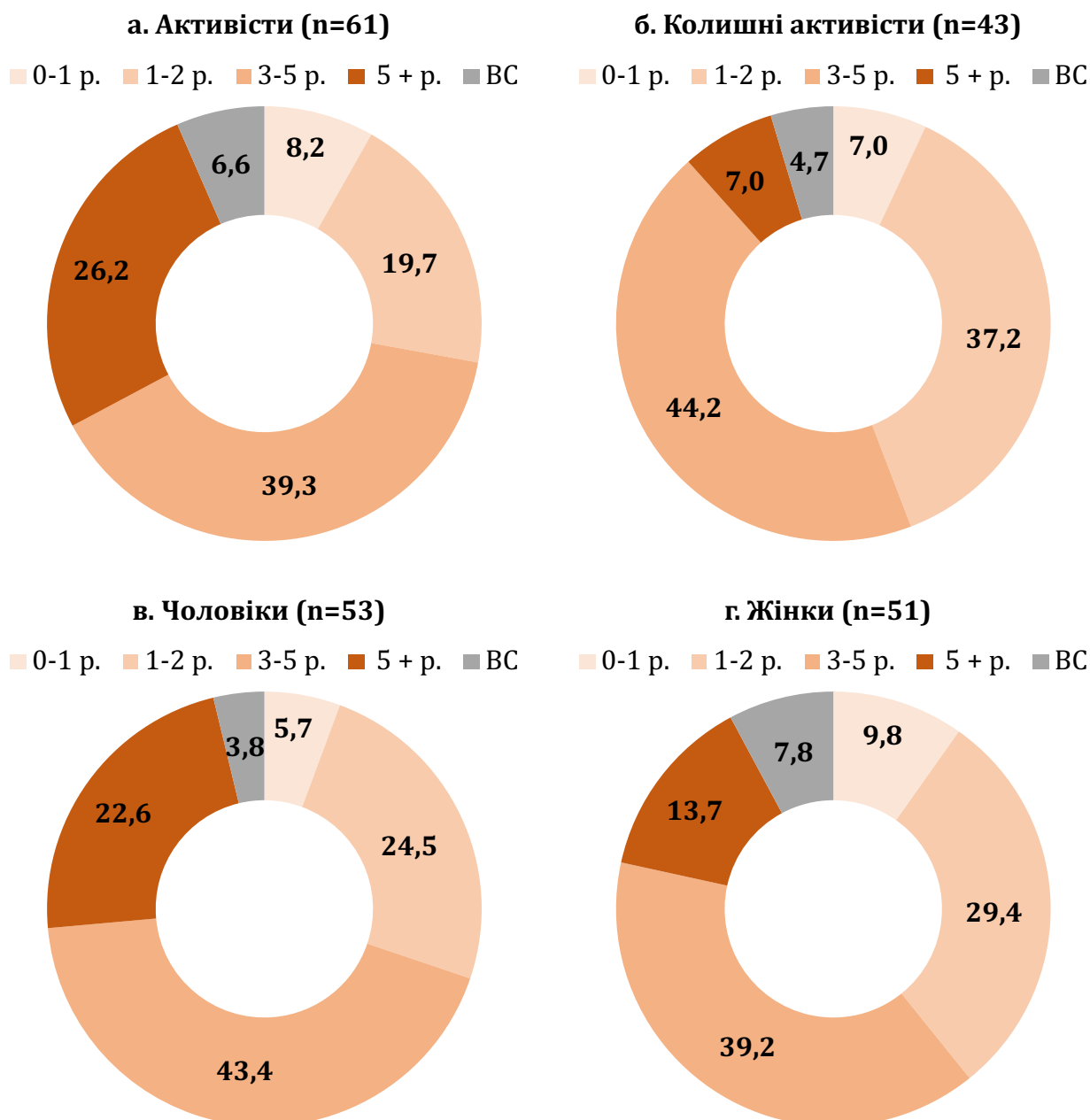
Стаж громадської діяльності у групі активістів та колишніх активістів помітно відрізняється для тих, хто має досвід 1-2 роки – серед активістів нараховується 20% осіб з таким стажем, а серед колишніх активістів – 37%, а також з досвідом більше 5 років – 26% проти 7%, відповідно (Діаграма 2.4.1а-б).

Стаж респондентів в залежності від статі є дещо подібним, окрім того що серед чоловіків помітно більше тих, хто має стаж більше 5 років – 23% проти 14% серед жінок (Діаграма 2.4.1в-г).

Діаграма 2.4.1а-г

Як довго Ви займаєтеся (займалися) громадською діяльністю?

(% серед респондентів відповідної групи)

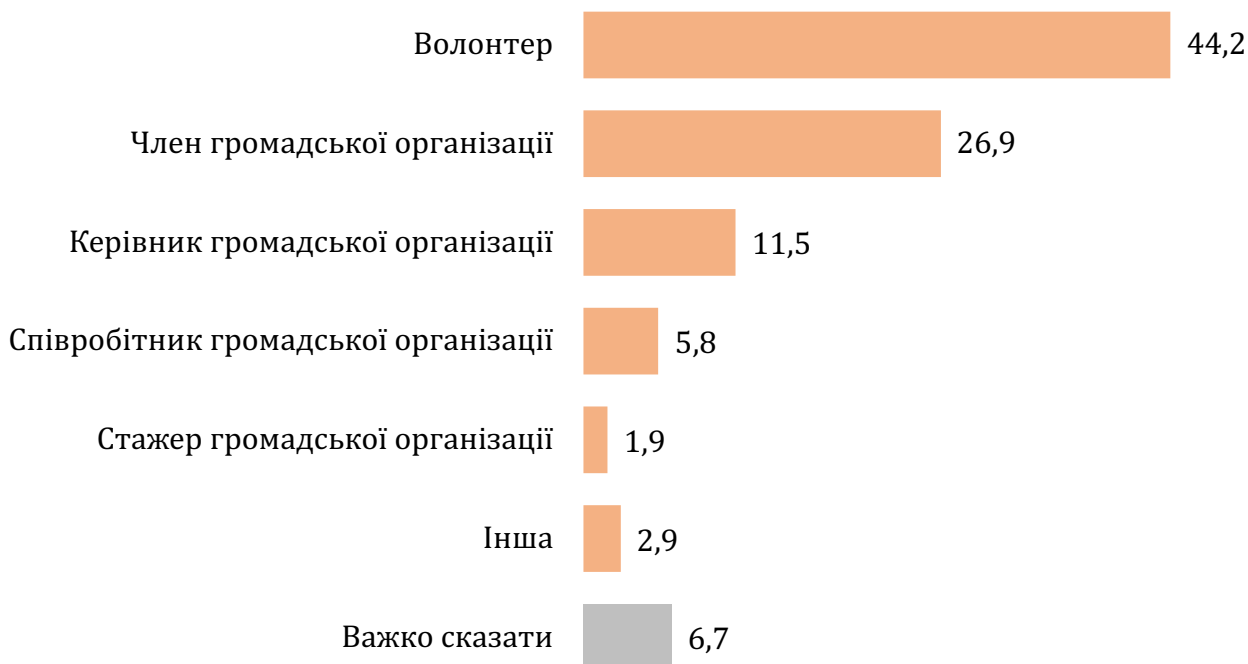
2.5 Ролі, які виконують активісти

Більшість активістів, які брали участь у дослідженні є/були волонтерами (44%) або членами громадської організації (27%) (Діаграма 2.5.1).

Діаграма 2.5.1

Яку роль Ви виконуєте зараз (або виконували останньою, перед тим як завершити громадську діяльність)?

(% серед усіх активістів, n=104)

В Таблиці 2.5.1 дані розглядаються у гендерному і віковому вимірах, а також у розрізі типу респондента (активіст/колишній активіст).

Таблиця 2.5.1

Яку роль Ви виконуєте або виконували останньою, перед тим як завершити громадську діяльність?

(% серед усіх активістів)

100% у рядку	Волонтер	Стажер ГО	Член ГО	Співробітник ГО	Керівник ГО	Інша	ВС
Стать:							
Чоловік (n=53)	37.7	1.9	30.2	7.5	15.1	3.8	3.8
Жінка (n=51)	51.0	2.0	23.5	3.9	7.8	2.0	9.8
Вік:							
15-17 років (n=5)	80.0	0.0	20.0	0.0	0.0	0.0	0.0
18-23 років (n=39)	38.5	2.6	33.3	2.6	7.7	2.6	12.8
24-30 років (n=52)	48.1	1.9	26.9	7.7	7.7	3.8	3.8
30+ років (n=8)	25.0	0.0	0.0	12.5	62.5	0.0	0.0
Тип:							
Активіст (n=61)	29.5	1.6	34.4	8.2	18.0	3.3	4.9
Колишній активіст (n=43)	65.1	2.3	16.3	2.3	2.3	2.3	9.3

2.6 Вхідження у громадську діяльність

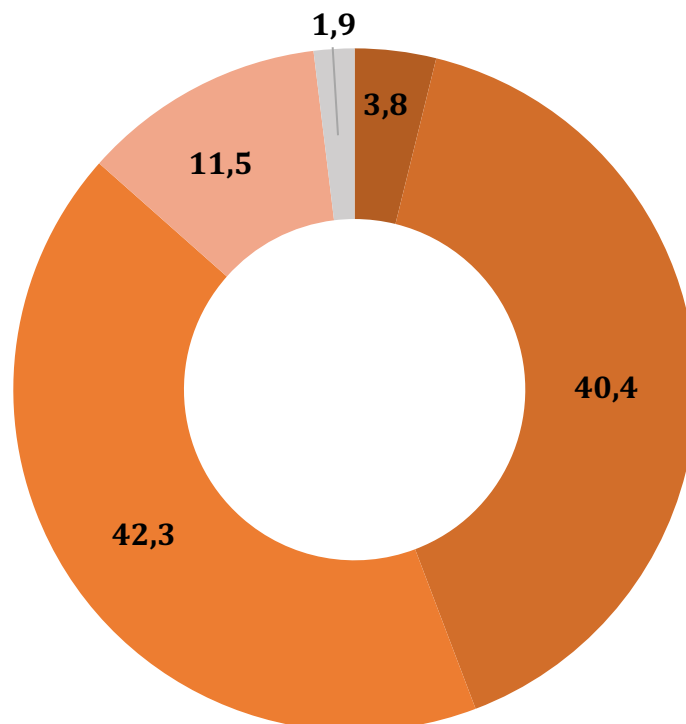
Частка активістів, які зазначили, що їм було легко долучитись до громадської діяльності (54%) незначно переважає тих, кому це було складно зробити (44%) (Діаграма 2.6.1).

Діаграма 2.6.1

Легко чи складно вам було долучитися до громадської діяльності?

(% серед усіх активістів, n=104)

Дуже складно Скоріше, складно Скоріше, легко
Дуже легко ВС

В Таблиці 2.6.1 дані розглядаються у гендерному вимірі, а також у розрізі оточення респондентів (ближнє коло та залученість оточення в громадську діяльність) та типу респондента.

Таблиця 2.6.1

Легко чи складно вам було долучитися до громадської діяльності?

(% серед усіх активістів)

100% у рядку	Дуже складно	Скоріше, складно	Скоріше, легко	Дуже легко	ВС
Стать:					
Чоловік (n=53)	1.9	37.7	45.3	13.2	1.9
Жінка (n=51)	5.9	43.1	39.2	9.8	2.0
Соціальне оточення – ближнє коло					
Ближнє коло - виключно роми (n=7)	14.3	42.9	28.6	0.0	14.3
Ближнє коло – переважно роми (n=37)	0.0	37.8	48.6	13.5	0.0
Ближнє коло – в рівній мірі роми та люди поза межами ромської спільноти (n=44)	2.3	36.4	47.7	11.4	2.3
Ближнє коло – переважно люди поза межами ромської спільноти (n=16)	12.5	56.3	18.8	12.5	0.0
Залученість оточення в громадську діяльність					
Залучені (n=88)	3.4	35.2	46.6	12.5	2.3
Не залучені/Важко сказати (n=16)	6.3	68.8	18.8	6.3	0.0
Тип:					
Активіст (n=61)	3.3	34.4	47.5	13.1	1.6
Колишній активіст (n=43)	4.7	48.8	34.9	9.3	2.3

2.7 Мотивація участі у громадській діяльності

Бажання вирішити соціально важливі проблеми і допомогти людям є однією з головних причин для того щоб розпочати громадську діяльність в усіх групах: серед тих, хто зараз займається громадською діяльністю цей мотив на першому місці (54%), в групі колишніх активістів на третьому (28%), для потенційних активістів він також на першому місці (35%) (Діаграма 2.7.1а-в). Можливість отримати стипендію Ромського освітнього фонду є також важливою для двох груп: серед активістів цей мотив є другим за частотою згадувань (38%), а для колишніх активістів є найважливішим (65%).

Аналізуючи структуру мотивів, можна зробити висновок, що мотивація активістів є більш зрілою на відміну від колишніх та потенційних активістів. Наприклад для перших важливим є можливість набутти професійний досвід для кар'єрного зростання (21%), можливість відстояти свої права (20%), відчуття громадського обов'язку (16%). В інших групах пріоритетними є можливість подорожувати (33% в групі колишніх активістів, 35% серед потенційних), можливість відвідувати цікаві заходи (відповідно, 16% та 29%), можливість знайти нових друзів (відповідно, 19% та 23,5%).

Мотивація рішення долучитися до громадської діяльності

2.8 Труднощі на початковому етапі громадської діяльності

Тільки 18% активістів та 16% колишніх активістів не стикалися з труднощами на початковому етапі своєї громадської діяльності (Діаграма 2.8.1а-б). В обох групах респонденти найчастіше стикалися з тим, що складно поєднувати з роботою чи навчанням (38% активістів та 30% колишніх активістів), а також з відсутністю необхідних знань та навичок для ведення громадської діяльності (відповідно, 34% та 30%).

Діаграма 2.8.1а-б

А6. Чи стикалися Ви з будь-якими труднощами на початковому етапі своєї громадської діяльності?

(% серед респондентів відповідної групи)

2.9 Задоволеність громадською діяльністю

Переважає більшість активістів (84%) та колишніх активістів (68%) задоволені громадською діяльністю, якою займалися (Діаграма 2.9.1а-б). Частка незадоволених є низькою в першій групі (11.5%) та складає 25.6% серед колишніх активістів.

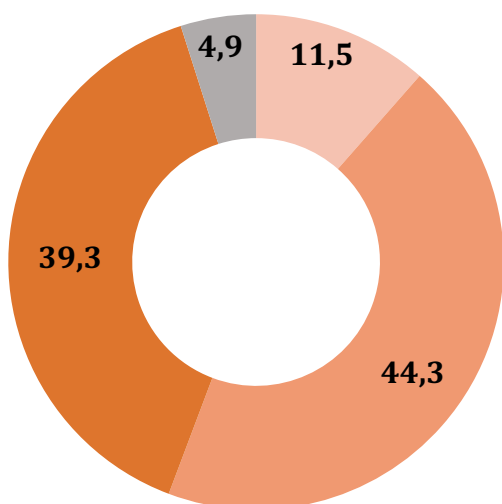
Діаграма 2.9.1а-б

Оцініть до якої міри Ви задоволені або незадоволені громадською діяльністю, якою Ви займаєтеся (займалися)?

(% серед респондентів відповідної групи)

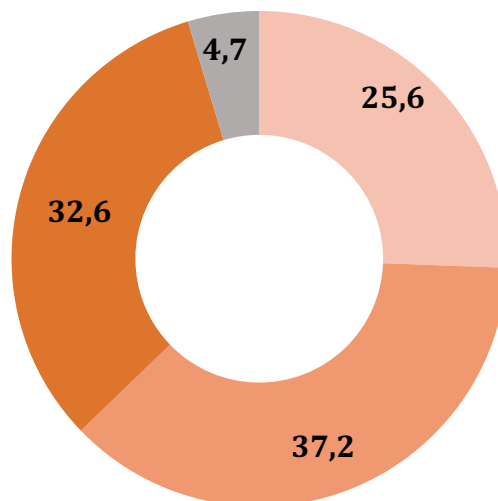
а. Активісти (n=61)

- Скоріше, незадоволений
- Скоріше, задоволений
- Дуже задоволений
- ВС

б. Колишні активісти (n=43)

- Скоріше, незадоволений
- Скоріше, задоволений
- Дуже задоволений
- ВС

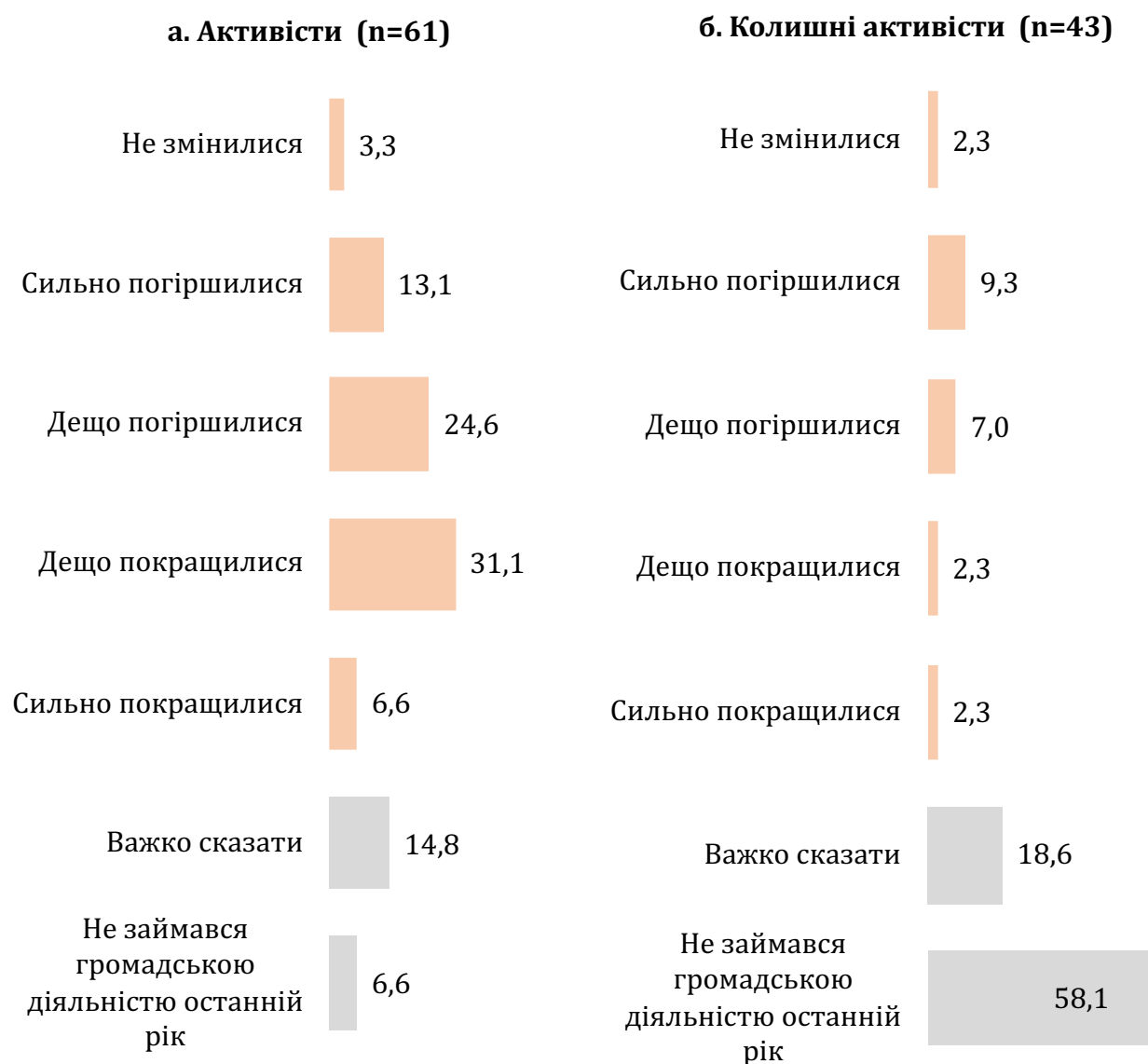
2.10 Оцінка змін в умовах громадської діяльності протягом останнього року

Оцінки респондентів, що зараз займаються громадською діяльністю, розділилися навпіл - 38% відсотків вважають що умови громадської діяльності погіршилися за останній рік і стільки ж притримуються протилежної думки (Діаграма 2.10.1a). Серед колишніх активістів негативні оцінки змін (16%) переважають над позитивними (5%) (Діаграма 2.10.1б). Слід зазначити, що протягом останнього року не займалися громадською діяльністю 7% активістів та 58% колишніх активістів.

Діаграма 2.10.1a-б

Як змінилися умови громадської діяльності за останній рік?

(% серед респондентів відповідної групи)

2.11 Причини припинення громадської діяльності

Основними причинами, через які активісти припиняли свою громадську діяльність, виявились зміна сімейного становища (42%), необхідність поєднувати громадську діяльність з роботою чи навчанням (30%) та ставлення до громадської діяльності як до молодіжного дозвілля (28%) (Діаграма 2.11.1).

Діаграма 2.11.1

Чому Ви припинили займатися громадською діяльністю?

(% серед колишніх активістів, n=41)

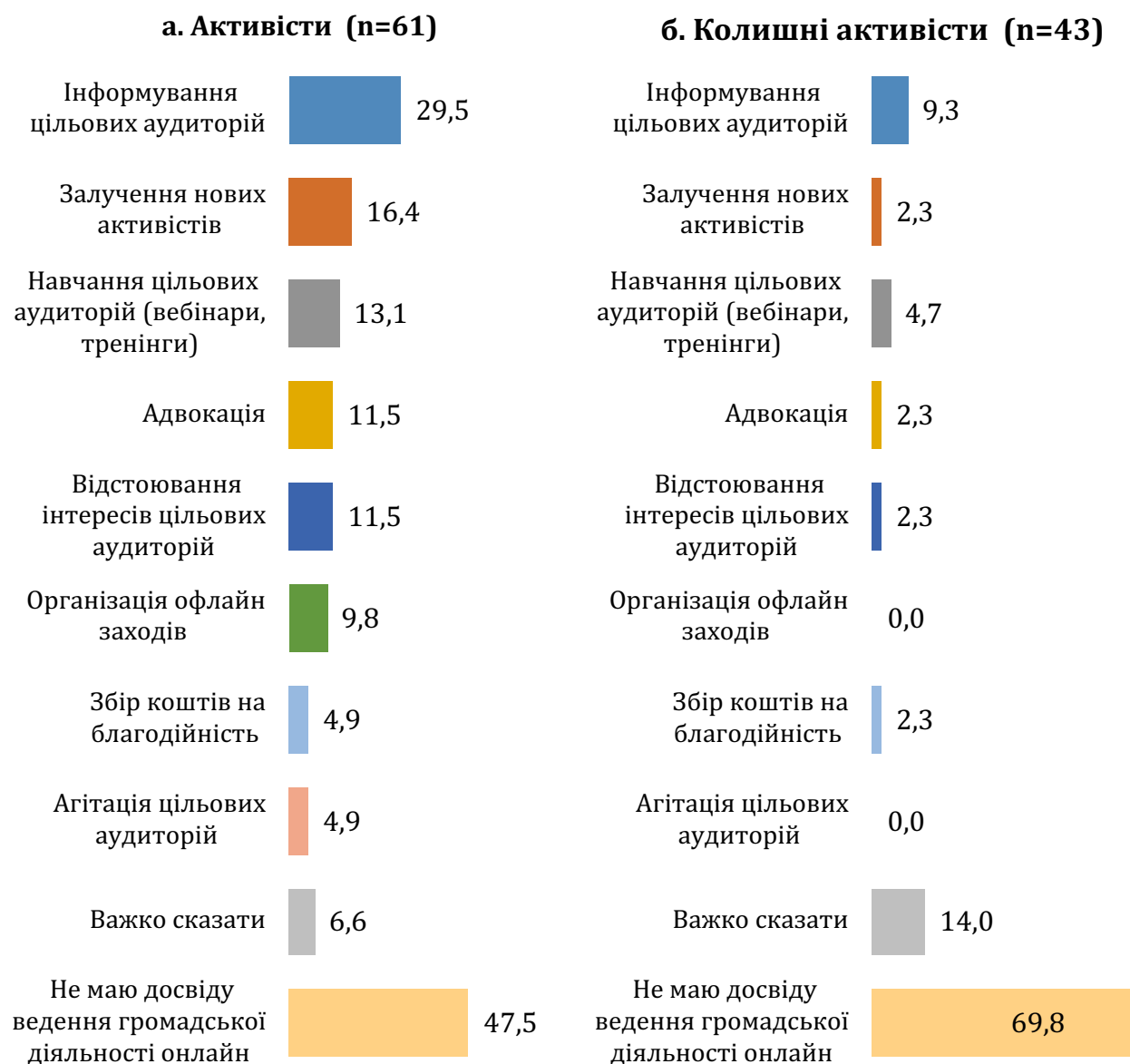
2.12 Ведення громадської діяльності онлайн

Майже половина активістів (47.5%) та дві третини колишніх активістів (70%) не мають досвіду ведення громадської діяльності онлайн (Діаграма 2.12.1а-б). Найчастіше, ці дві групи використовували онлайн інструменти для інформування цільових аудиторій – відповідно, 29.5% та 9%.

Діаграма 2.12.1а-б

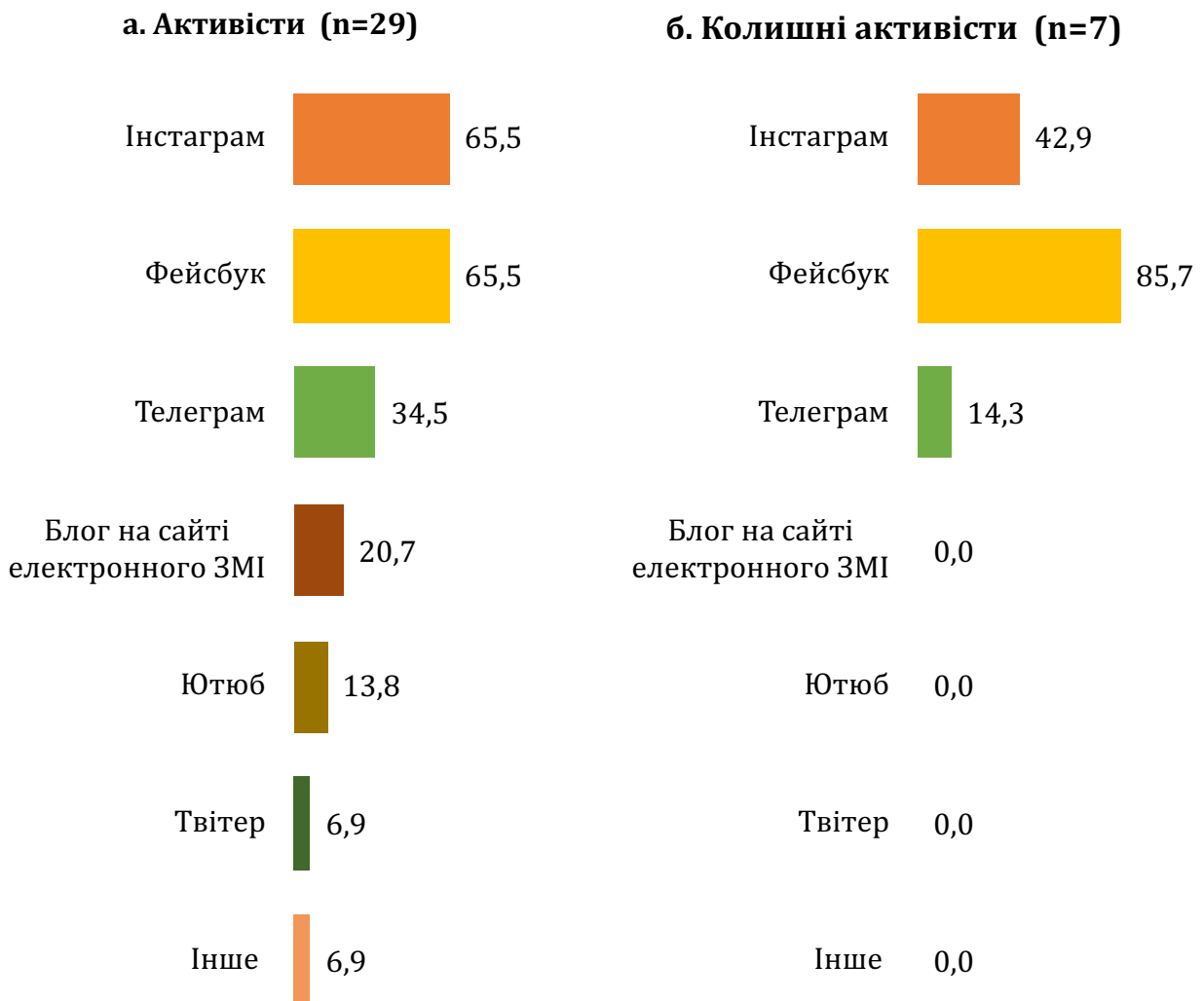
Чи маєте Ви досвід ведення громадської діяльності онлайн? Що саме Ви робили?

(% серед респондентів відповідної групи)

Інстаграм та фейсбук виявилися найбільш популярним каналами для ведення громадської діяльності онлайн – по 68% активістів, які ведуть громадську діяльність онлайн користуються ними (Діаграма 2.12.1а).

Які канали Ви використовували для ведення громадської діяльності онлайн?
(% серед тих, хто веде громадську діяльність онлайн)

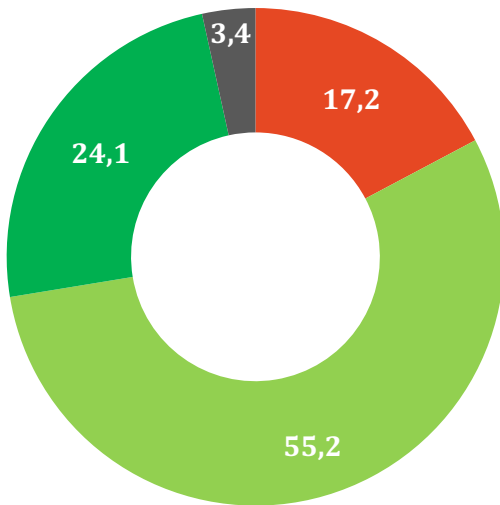

Переважає більшість активістів, які ведуть громадську діяльність онлайн (79%) вважають її ефективною для досягнення своїх завдань (Діаграма 2.13.3а).

З Вашого досвіду ведення громадської діяльності онлайн оцініть її ефективність для досягнення визначених Вами завдань?
(% серед тих, хто веде громадську діяльність онлайн)

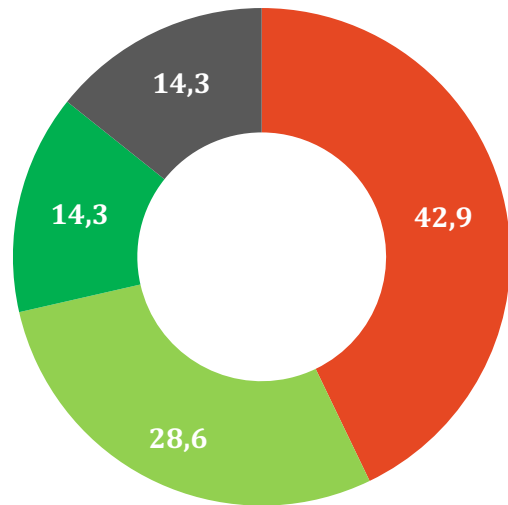
а. Активісти (n=29)

- Скоріше, неефективна
- Скоріше, ефективна
- Дуже ефективна
- ВС

б. Колишні активісти (n=7)

- Скоріше, неефективна
- Скоріше, ефективна
- Дуже ефективна
- ВС

РОЗДІЛ III. СПРИЙНЯТТЯ ГРОМАДСЬКИХ АКТИВІСТІВ ТА АКТУАЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ СПІЛЬНОТИ

3.1 Сприйняття громадських активістів

Учасники дослідження сприймають громадських активістів в першу чергу як людей, які допомагають іншим (75%) (Діаграма 3.1.1). Розповсюдженими є також думки, що активісти висловлюють громадянську позицію (37%), відчують відповідальність перед громадою (36%), турбуються про стан справ у країні та / або населеному пункті (31%) та впроваджують реальні зміни у країні та / або населеному пункті (22%).

Діаграма 3.1.1

Оберіть варіанти відповідей, які найкраще описують людей, які займаються громадською діяльністю.

(% серед всіх респондентів, n=129)

В Таблиці 3.1.1 дані розглядаються у розрізі типу респондента (активіст, колишній активіст або не займався громадською діяльністю).

Таблиця 3.1.1

Оберіть варіанти відповідей, які найкраще описують людей, які займаються громадською діяльністю.

(% серед респондентів, які мають різний статус участі у громадській діяльності)

100% у стовпчику	Активісти (n=61)	Колишні активісти (n=43)	Не займалися громадською діяльністю (n=25)
Допомагають тим, хто цього потребує	75.4	74.4	76.0
Висловлюють громадянську позицію	52.5	23.3	24.0
Відчувають відповідальність перед громадою	52.5	23.3	20.0
Турбуються про стан справ у країні та / або населеному пункті	41.0	23.3	20.0
Впроваджують реальні зміни у країні та / або населеному пункті	36.1	11.6	4.0
Шлях до політики	14.8	2.3	8.0
Шукає слави, амбіційна людина	13.1	16.3	4.0
Боротьба з корупцією	13.1	2.3	0.0
Діють для особистого збагачення	9.8	4.7	8.0
Відмивання грошей	6.6	0.0	0.0
Контроль за державними установами	6.6	2.3	0.0
Імітація діяльності або роботи	3.3	0.0	4.0
Інше	3.3	2.3	0.0
Важко сказати	0.0	14.0	8.0

3.2 Види громадської діяльності актуальні для ромської спільноти

На думку учасників дослідження найбільш актуальними для ромського населення різновидами громадської діяльності є підготовка ромських дітей до школи (42%), протидія стереотипам щодо ромів (34%) та підтримка в оволодінні базовими трудовими навичками для подальшого працевлаштування (26%) (Діаграма 3.2.1).

Які з перелічених видів громадської активності і підтримки, найбільш актуальні для ромського населення?

(% серед всіх респондентів, n=129)

В Таблиці 3.1.1 дані розглядаються у розрізі типу респондента (активіст, колишній активіст або не займався громадською діяльністю).

Таблиця 3.1.1

Які з перелічених видів громадської активності і підтримки, найбільш актуальні для ромського населення?

(% серед респондентів, які мають різний статус участі у громадській діяльності)

100% у стовпчику	Активісти (n=61)	Колишні активісти (n=43)	Не займалися громадською діяльністю (n=25)
Підготовка ромських дітей до школи	52.5	20.9	52.0
Протидія стереотипам щодо ромів - просування позитивних життєвих історій про ромів в Україні	31.1	48.8	16.0
Підтримка в оволодінні базовими трудовими навичками для подальшого працевлаштування	27.9	23.3	24.0
Допомога у протидії фізичному насильству і проявам агресії по відношенню до ромського населення, яке проживає у стихійних або компактних поселеннях	26.2	11.6	12.0
Підтримка у вивченні ромської мови для дітей і дорослих	24.6	7.0	32.0
Протидія негативним стереотипним матеріалам про ромів у медіа	21.3	27.9	12.0
Протидія дискримінації ромів через розголос і правовий захист ромів- жертв дискримінації за етнічною ознакою	19.7	14.0	12.0
Підтримка і популяризація ромської культури (живопис, театр тощо)	18.0	4.7	12.0
Юридичні консультації, паспортизація ромів	16.4	18.6	12.0
Популяризація спорту та здорового способу життя серед ромських дітей та молоді	14.8	7.0	0.0
Просування ромів у політику	11.5	4.7	0.0
Захист прав ромських жінок	8.2	7.0	4.0
Інші види активності	1.6	0.0	0.0
Важко сказати	0.0	2.3	0.0
Жодна не актуальна	0.0	4.7	0.0
Важко сказати	0.0	14.0	8.0

РОЗДІЛ IV. КЛЮЧОВІ ЗНАХІДКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ

Для ефективної роботи із посилення наявних мереж і залучення нових учасників до громадянського активізму важливими для подальшого планування діяльності є врахування ряду факторів, які характеризують різні потенційні цільові групи.

Рівень освіти та активізм всередині ромської етнічної групи. У порівнянні з іншими репрезентативними дослідженнями, які проводилися серед ромського населення⁴, молодь, яка взяла участь у даному дослідженні, у більшості має вищу освіту (4% проти 52%). Таким чином можемо припустити, що люди з вищою освітою більш схильні займатись громадським активізмом, тому додаткові зусилля, спрямовані на залучення ромів в освітні процеси матимуть позитивний ефект в тому числі й на розвиток ромський громадський рух. Дослідження також продемонструвало, відносно, рівномірний розподіл за гендерною ознакою. Проте примітним є факт того, що серед колишніх активістів переважають жінки (56% жінок проти 44% чоловіків).

Ці дані можуть ілюструвати гіпотезу, пов'язану із тим, що, одружуючись і створюючи родину, активна ромська молодь залишає або робить перерву у своїй громадській активності, і частіше за все це змушені роботи саме жінки (мають доглядати за домашнім господарством, дитиною тощо). Таким чином можна спостерігати більшу плинність саме серед активісток. Однак справедливо буде зазначити, що зміна пріоритетів після створення родини стосується і чоловіків. У світлі цього можна виділити **молоді ромські родини**, серед яких є і колишні учасники громадських рухів, **як окрему цільову групу**, для якої необхідні певні види активності, які не вимагатимуть постійного або значного залучення і можуть обмежуватися споживанням або поширенням релевантного для них контенту. Вибір змістовного наповнення потребуватиме додаткових консультацій з представниками цієї групи. З потенційний аспектів роботи із цією цільовою аудиторією може стати колишній досвід активізму у цих учасників, у поєднанні із актуальними для цієї категорії запитам (питання освіти дітей, навчання ромській мові, культурі, популяризація її, боротьба зі стереотипами). При цьому активності можуть не обов'язково мати суто «ромське» спрямування: активна сімейна молодь може бути певним «провідником» до інших профільних громадських груп, проблематика яких може побіжно торкатися проблем, з якими стикається і ромська етнічна група.

Вікова структура опитаних, зокрема тих, хто не був залученим до громадської активності, показує, що переважна більшість (72%) – це молодь молодше 18 років і до 23 років. Оцінюючи потенціал розширення і залучення ромської молоді до активізму, варто звернути увагу на інтереси та можливий контент, який би міг бути цікавим саме цій віковій групі.

Рівень добробуту, освіти та сфери зайнятості респондентів свідчать про те, що активізм, який передбачає наявність певних навичок, зв'язків і фаху, визначає і коло спілкування, і спектр інтересів та можливостей потенційної взаємодії. Так, 52% тих, хто не мав досвіду громадської активності, оцінили свій рівень добробуту як високий. Тобто очікувати глибокого занурення або зацікавленості таких учасників проблемами ромських громад, які проживають компактно і, відповідно, інший спектр проблем, які пов'язані напряду із недовідомим рівнем матеріально-фінансового становища, буде дещо оптимістично.

Для планування активностей із посилення молодіжного громадського потенціалу варто врахувати і цей аспект, таргетуючи сфери інтересів, очікувань і глибини рефлексії щодо

⁴ Дослідження «Мапування потенціалу працевлаштування та розвитку підприємництва у ромських громадах» 2021 р. Див. <https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2021/04/quantitative-research-report-roma-employment.pdf> с. 5.

питань, дотичних до та досягнення різних груп.

На даний момент між молоддю, що здобула освіту, й тією що ні, існує певна дистанція, наслідки якої не можливо ігнорувати. Так, гранти, програми й можливості переважно доступні лише для перших, тоді як другі - виключені із процесів активного залучення і розглядаються лише як бенефіціари послуг і допомоги, але не як його рівноцінні учасники.

Тож наявною є, з одного боку, потреба у **розробці та впровадженні аутріч-програм**, що дозволяли б залучати до правозахисного кола не лише молодь з вищою освітою, але й молодь з середньою чи навіть незакінченою середньою освітою, а з іншого – **впровадження партисипативних інструментів** у діяльність вже діючих активістів для попередження чи подолання можливих «класових» розривів між активістів з освітою і такими, що її не здобули

Як вже йшлося вище, більшість представників ромської громади не має вищої або спеціальної освіти і важливо, щоб громада бачила, що для того, аби бути активним, представляти інтереси громади та діяти на її користь, існують робочі інструменти залучення, які не в обов'язковому порядку вимагають вищої освіти і доступні для кожного, якщо співпадають цілі й цінності

Важливою характеристикою респондентів дослідження з числа діючих або колишніх активістів є **коло спілкування**, яке не обмежується лише контактуванням із представниками ромської етнічної групи (на відміну від даних загального опитування серед представників ромських громад, 70% яких мають в близькому колі спілкування лише ромів)⁵. Ряд активностей і залучення до активізму можуть відбуватися на засадах інклюзивності по відношенню до проблем і потреб, які стосуються більш широкої аудиторії (наприклад, проблеми дискримінації, протидії цькуванню тощо). І, навпаки, залучати до проблематики, яка стосується ромської етнічної групи, представників інших груп/національностей.

Не дивлячись на те, що більшість опитаних активістів або колишніх учасників громадських рухів виокремлює проблему захисту прав ромів як пріоритетну. Відкритим залишається потенційне залучення і зацікавлення нашої аудиторії питаннями гендерної нерівності.

Групу молодих дівчат варто виділяти для прицільної роботи з кількох причин: з одного боку, вони стикаються із дискримінацією всередині ромської громади, і це ускладнює їх позиціонування як громадських активісток та діячок, а з іншого – наявні ролі всередині громади або родини забирають часовий ресурс, що позбавляє дівчат можливостей у реалізації соціальних, політичних, освітніх прав та знижує потенціал ромської громади в цілому. Тож потреба **розвитку жіночого (дівочого) руху та впровадження тематичних програм із занурення у питання гендерної рівності та недискримінації**, формування й просування мейнстрімних ідей щодо прав ромських жінок є на часі та сприятиме зміцненню самозарадності ромських дівчат та жінок.

Мотиваційні фактори. Одним з ключових аспектів залучення в активізм для респондентів була можливість отримувати стипендію для навчання в ВНЗ від Ромського освітнього фонду, який на даний момент не приймає заявок від нових претендентів на стипендію. Це, у свою чергу, вплинуло на уповільнення процесів оновлення складу ромського молодіжного руху в Україні в силу того, що майданчик програми Право та гуманітарні дисципліни РОФу виконував аутріч-функцію. Наявна ситуація демонструє потребу у адвокаційній кампанії, спрямованій на поновлення чи пошук альтернативи

стипендіальній програмі РОФ, можливо, з певними коригуваннями, а саме розширенням її компонентами з більш глибокого та довготривалого занурення ромської молоді до роботи у громадах.

Окрім активізму, як супутньої можливості програм РОФу, результати дослідження свідчать про те, що у більшості активістів чи колишніх активістів в оточенні є чи були громадські діячі, які є їх родичами чи друзями. Таким чином можна припустити, що входження у громадську діяльність для більшості представників ромської молоді відбувалось у момент, коли на їх шляху трапилась людина, що відкрила можливості громадської діяльності. В силу закриття стипендіальної програми як одного з основних майданчиків для залучення нової молоді, доцільно більш екстенсивно **активізувати локальні організації та активістів, які в якості менторів та місцевих лідерів думок** могли б залучати підлітків та молодь до активізму. При цьому важливо, аби локальні організації мали бодай поверхневу **молодіжну політику та програму з розвитку волонтерського руху**, оскільки багато респондентів зазначають, що серед основних перепон входження у молодіжний рух були відсутність навичок, нерозуміння як все відбувається і відсутність контактної особи чи організації, яка могла б давати підказки чи направляти на перших етапах.

Формати активності і теми. Вагома частка респондентів окреслили свою основну роль у сфері активізму як волонтери, втім, досвід показує, що волонтерство в ромських громадах радше ситуативне, ніж систематичне.

З огляду на це варто окреслити потребу у **структурованому волонтерському майданчику/програмі**, самостійному чи при діючих організаціях, в рамках залученості у який молодь могла б отримати досвід та більш предметно ознайомитись з різними напрямками та сферами діяльності, здобути ряд практичних навичок та вмінь. Суб'єктність ромської молоді у випадку існуючого волонтерства виражена меншою мірою, адже, вони виступають здебільшого як виконавці, а не ініціатори дій. Втім, структурована багаторівнева волонтерська платформа чи програма могла б частково вирішити цю проблему, включаючи у себе етапи з рівним розподілом відповідальності, а також стати альтернативою майданчику, раніше створеному навколо програми Право та гуманітарні дисципліни Ромського освітнього фонду, яка наразі згортає свою діяльність в Україні

Опитування свідчить про те, що вагома частка молоді зацікавлена не лише у діяльності, спрямованій на захист прав ромів, але й у більш широкій громадській діяльності, що не обмежується виключно ромським профілем. Разом з тим, практика показує, що ромський молодіжний рух є дещо з малоінтегрованим у загальний молодіжний рух України, Європи чи світу. Виходячи з цього вбачаємо потребу у поступовій інтеграції й зближенні двох груп (макро й мікро) навколо нечутливих (для початку) тем. До прикладу, важливим може бути **стимулювання представленості ромського компоненту** на молодіжних форумах, конференціях та інших заходах національного та локального рівнів.

На відміну від активістів, респонденти, які не мали досвід громадської активності, спілкуються, переважно, лише з ромами. Відповідно, точкою входу в громадську активність для них може стати саме приклад або рекомендація представників своєї етнічної групи.

Все ж таки невелика частка ромської молоді взаємодіє зі своїми колегами з інших регіонів та етногруп. Це, у свою чергу, призводить до розпорошеності ромського молодіжного руху, і розглядається нами як одна з причин приросту активістів та активісток. З метою подолання цього виклику, ми вбачаємо за необхідне **якісне й кількісне зростання**

віртуальних майданчиків для неформального спілкування молоді у сучасних форматах. До прикладу, таким може стати тематичний подкаст, що об'єднував би ромську молодь різного віросповідання, етнічної групи та регіону проживання навколо ромської філософії та про-ромських ідей.

Найчастіше респонденти використовують онлайн-інструменти для інформування цільових аудиторій, інші ж можливості, що створює онлайн для активізму є ненадто популярними. На наш погляд, в цьому полягає велика прогалина й втрата можливостей для ромського молодіжного руху, як з позиції саморегуляції учасників, так і з позиції ефективності діяльності цього руху. Тому вбачаємо гостру потребу в **зміцненні потенціалу представленості та активності ромського молодіжного руху у Інтернет-просторі.**

Он-лайн платформи. Респонденти виокремлюють дві платформи – Фейсбук та Інстаграм – як такі, що найбільш часто використовуються і в повсякденному житті, і для громадської діяльності. На наш погляд інформаційне складовою Фейсбуку у достатній мірі заповнена контентом на ромську правозахисну тематику, існує ряд майданчиків як для обміну інформацією, так і для спілкування. У той же час платформа Інстаграм на сьогодні є практично неохопленою молодіжним рухом, попри те, що в період дистанціювання могла б стати майданчиком і для аутричу, і для розвитку, і для просування певних ідей чи ініціатив. Вважаємо доцільним **стимулювання Інстаграм-проектів та контент-продакшну** для соціальних мереж в т.ч. для ТікТок, Ютуб та інше. Варто зауважити про важливість продукування розважально-просвітницького контенту, а не виключно правозахисного, з урахуванням інтересів та тенденцій ширшого кола сучасної ромської молоді з орієнтацією на потенціальне залучення до ромського молодіжного руху нових людей, які зацікавлені рядом висунутих ідей чи філософії відкритого суспільства в цілому, тоді як вузький правозахисний контент у сучасних форматах може бути актуальним для вже діючих чи колишніх активістів з метою посилення їх активності та мережування.

Залученість у майбутньому. Вагомим фактором у питанні залучення до громадської активності є питання наслідування, адже у абсолютної більшості активістів (95%) є родичі, друзі або знайомі, які займаються або займалися громадською діяльністю. Для колишніх активістів цей показник становить 70%, а для тих, хто не був залучений до громадської діяльності 80%.

Ці дані демонструють необхідність у **популяризації історій успішних ромських молодих активістів та активісток**, а також і дорослих активістів з метою виховання поваги в ромському суспільстві до такої **рольової моделі**, кар'єрного та особистісного розвитку.

І хоча участь в молодіжних заходах для ромських активістів може сприйматися як елемент дозвілля для них самих і батьків, популяризація кейсів, коли громадська діяльність стала професією (як для 16% опитаних респондентів з числа активістів) або ж допомогла здобути навички, потрібні для кар'єри, може стати потужним стимулом для певної категорії потенційних громадських активістів.

Проте дослідження показало, що складність поєднання активізму та навчання чи роботи, а також ставлення до активізму як до молодіжного дозвілля є суттєвою перешкодою до залучення до цієї сфери діяльності.

Підсумовуючи, можна припустити, що до певної міри залучення і громадська діяльність пов'язані із особистою самореалізацією, саме вона передуює колективному долученню і захистом інтересів груп.

У відповідях респондентів часто йшлося про вибір на користь сім'ї, навчання чи роботи. Громадська діяльність не має для респондентів очевидних матеріальних дивідендів. Саме тому це, у більшості, не приваблює ані молодь, ані їхніх батьків, адже, вагома частка ромського населення перебуває у вкрай складному матеріальному становищі.

З огляду на це активізм та громадська діяльність часто розглядається як молодіжне дозвілля, яке не має майбутнього, так як з певного віку варто починати забезпечувати себе та родину, тобто, присвячувати увесь свій час роботі, що оплачується. Результати дослідження демонструють, що часто громадське життя молоді людини завершується після здобуття вищої освіти і закінчення співпраці з Ромським освітнім фондом. Молодь сприймає громадську діяльність як щось тимчасове, а не таке, чому можна було б присвятити своє життя і зробити це своєю роботою. Таким чином молодіжні лідери, з одного боку, повинні працювати з дещо викривленим баченням активізму у ромської молоді, а з іншого боку, є потреба у впровадженні заходів, які дозволяли б молоді в подальшому побачити місце і вбудувати активізм у доросле життя.

Ставлення до громадської діяльності та активістів у ромських громадах є досить суперечливим. З одного боку, ці люди користуються повагою, втім, зазвичай, йдеться про старших за віком чоловіків, у той же час молоді активісти сприймаються громадою з меншою серйозністю, довірою та повагою, особливо, якщо йдеться про дівчат.

Зміна ставлення до активізму можлива за умов персонального залучення молоді до діяльності, яка балансуватиме на межі перетину особистого інтересу – отримання навичок, знань, досвіду роботи і знайомств і відчуття своєї приналежності і самореалізації у суспільно важливій справі.

